

ZIELONE ŚCIEŻKI

SIEMIANOWIC ŚLĄSKICH

— Pszczelnik • Dolina Brynicy —

— MINIPRZEWODNIK PRZYRODNICZY —

ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE SIEMIANOWIC ŚLĄSKICH

Pszczelnik i Dolina Brynicy

Broszura powstała w ramach projektu
„Przywracamy zielone ścieżki Siemianowic”
realizowanego przez Grupę Inicjatywną „Zielone Ścieżki”
(Grzegorz Mól, Beata Langa, Danuta Sobczyk)
w ramach konkursu Śląskie Lokalnie

Siemianowice Śląskie, 2026

Sfinansowano ze środków Narodowego Instytutu Wolności - Centrum Rozwoju Społeczności Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030.

Redakcja i podziękowania

Tekst i fotografie: Adam Balon

Koncepcja projektu, koordynacja i redakcja: Grzegorz Mól

Wydawca: Miejska Biblioteka Publiczna im. Anny Szaneckiej w Siemianowicach Śląskich

Projekt: „Przywracamy zielone ścieżki Siemianowic”

Wydanie: Siemianowice Śląskie, 2026

Druk i łamanie: Mair Studio sp. z o.o.

ISBN: 978-83-978062-3-8

Publikacja powstała z myślą o mieszkańcach Siemianowic Śląskich, nawiązując do wieloletniego dorobku przyrodniczego Adama Balona – biologa i popularyzatora wiedzy o środowisku naturalnym miasta, który objął projekt symbolicznym patronatem. Serdecznie dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do odtworzenia i ponownego udostępnienia opisanych tu ścieżek.

Spis treści

Słowo wstępne.....	4
Rozdział 1 – Pszczelnik.....	5
Rozdział 2 – Dolina Brynicy.....	20

Słowo wstępne

Drodzy Mieszkańcy Siemianowic Śląskich,

oddajemy w Wasze ręce broszurę, która – mam nadzieję – jest dopiero początkiem. Ścieżki przyrodnicze po Pszczelniku i dolinie Brynicy zostały opisane wiele lat temu dzięki pracy Adama Balona, ale z czasem, wraz ze zmianami w mieście, stopniowo znikwały z map i z pamięci mieszkańców – ich przebieg się zatarł, a oznaczenia w terenie przestały istnieć. Ten projekt to pierwsza próba ich przywrócenia: uporządkowania przebiegu, opisania na nowo i oznakowania w terenie, tak by można było z nich swobodnie korzystać.

Mam nadzieję, że to nie koniec tej pracy, a jej początek. W Siemianowicach Śląskich wciąż czekają miejsca, które zasługują na podobne odkrycie na nowo – wierzę, że z czasem, krok po kroku, uda nam się odtworzyć również kolejne ścieżki przyrodnicze naszego miasta.

Serdecznie zapraszam do wspólnego odkrywania przyrody tuż za progiem domu.

Grzegorz Mól

Koordinator projektu „Przywracamy zielone ścieżki Siemianowic”

PSZCZELNIK

Ścieżka przyrodnicza – miniprzewodnik

Wprowadzenie

Ścieżka przyrodnicza obejmuje najciekawszy, północny przyrodniczo sektor Pszczelnika. Na obszarze tym występują fragmenty zbiorowisk grądowych i łągowych, takie, które w przeszłości porastały dużą część miasta. Szczególnie cenne jest zachowanie się tutaj w runie leśnym całej grupy gatunków charakterystycznych dla wymienionych zbiorowisk lasów liściastych.

Runo leśne

Można tu zobaczyć dąbrówkę rozłogową, czworolist, narecznicę grzebieniastą, zawilca gajowego, czartawę pospolitą, szczyr trwały, fiołka leśnego, kosmatkę owłosioną, konwalię majową, konwalijkę, kokoryczkę wielokwiatową, ziarnopłon wiosenny, szczawik zajęczy, narecznicę samczą i krótkoostną, kuklika pospolitego, czosnaczek pospolity, trzęślicę modrą, jasnotę purpurową i białą, trędownika bulwiastego, skrzyp leśny oraz dzięgiel leśny.

Warstwa krzewów

Warstwę krzewów tworzą: czeremcha ptasia, bez czarny, jarząb pospolity, głogi, malina, pęcherznica oraz kalina koralowa.

Warstwa drzew

W warstwie drzew przyciągają uwagę potężne pomnikowe dęby i buki, rosną tu ogromne klony, lipy i olchy. Licznie występują grab, lipa drobnolistna, brzoza brodawkowata i omszona, jesion wyniosły, osika, sosna zwyczajna, topola biała, klon jesionolistny i Ginnala, iwa, modrzew, jawor, klon polny, a także jabłón domowa i grusza pospolita.

W pobliżu boiska do hokeja na trawie znajduje się niewielkie śródleśne oczko wodne, obecnie wypełnione wodą tylko po ulewnych deszczach.

Grzyby i śluzowce

W tej części parku zobaczyć można bardzo ciekawą mikoflorę. Opadłe liście, kłody powalonych drzew, wykroty są idealnym siedliskiem dla ciekawych grzybów i śluzowców. Należą do nich czarka austriacka, purchawica olbrzymia, sromotnik

bezwstydný, twardziaki (żagwie), żółciak siarkowy i wykwił piankowaty. Szczególnie czarka, sromotnik i purchawica to duże rzadkości.

Fauna

Pszczelnik jest także miejscem bytowania ciekawej fauny. Z ptaków można zobaczyć tu sroki, kowaliki, dzięcioła dużego i dzięciołka, sójki, kosy, szpaki, rudziki, muchołówki szare, zięby, bażanty oraz usłyszeć kukułkę. Wśród mięczaków najliczniej występują winniczki, wstężyki oraz ślimaki przydrożne. Z owadów szczególnie widoczny jest kowal bezskrzydły – pluskwiak o wyraźnym czarno-czerwonym rysunku ciała.

Sporo tu także drzew pomnikowych lub bliskich kryteriom ochrony indywidualnej – jeszcze prawnie nie chronionych.

Przystanek 1 – wejście na teren MOSiR

Pomnikowy dąb szypułkowy przy hali sportowej

Pierwszy pomnikowy dąb rośnie tuż za ogrodzeniem kompleksu stadionu. Drzewo to jest pochylone, o miotlasto wzniesionym systemie konarów. Nie jest to zjawisko bardzo rzadkie – taki wygląd posiadał jeden z najsłynniejszych polskich dębów, białowieski Dąb Jagiełły.

Liście dębu szypułkowego

Zadania dydaktyczne:

- Zmierz obwód pnia dębu na wysokości 130 cm.
- Porównaj sylwetkę tego dębu z innymi dębami napotkanymi na trasie.

► *Ten dąb jest dobrym punktem wyjściowym do niewielkiego spaceru po koronie stadionu i jej najbliższych okolicach. Kolejne drzewo tego gatunku znajduje się tuż przy trybunie głównej.*

W miejscu tym wczesną wiosną można też odnaleźć nieliczne egzemplarze śledziennicy skrętolistnej. Roślina ta ma ciekawą biologię – jej niepozorne, żółtozielone kwiaty zapylane są między innymi przez ślimaki, które przemieszczając się po roślinie, przenoszą na swojej śluzowatej stopie pyłek.

► *Warto także zatrzymać się na parę minut przy samych kortach tenisowych. Kilkanaście metrów na południe od nich rośnie przysadzisty okaz lipy drobnolistnej.*

Pomnikowa lipa

Drzewo to ma kilka konarów i wyjątkowo gruby, sękaty pień. Jego obwód mierzony na wysokości 130 cm jest jednym z największych w Siemianowicach Śląskich. Wynosi on ponad 600 cm! Pod tym względem byłoby to największe drzewo tego gatunku w mieście.

Wypróchniałe wnętrze lipy zamieszkuje kolonia mrówek. U podstawy pnia, wśród liści podagrycznika pospolitego, można zaobserwować zjawisko gutacji – wydzielania kropeł wody przez specjalne struktury liścia, zwane hydatodami, gdy powietrze jest bardzo wilgotne.

Wspomnianej wyżej lipie towarzyszy wielki, o dwu pniach, okaz jaworu, rozpoznawalny po charakterystycznej, łuskowato odspajającej się korze.

Jawor rosnący przy kortach tenisowych

► *Przy samych kortach rośnie kolejny, solidny dqb.*

U jego podstawy, zwłaszcza w cieplejszej porze roku, licznie gromadzą się kowale bezskrzydłe. Samice składają jaja w szczelinach kory, a wylęgające się larwy przechodzą przez kilka stadiów rozwojowych, zanim osiągną postać dorosłą.

► *Po przeciwległej do kortów stronie stadionu, w pobliżu linii kolejowej, znajduje się w niewielkim obniżeniu małe bajoro.*

To jedno z niewielu miejsc w tej części parku, gdzie regularnie można spotkać czarkę austriacką – efektowny, jaskrawoczerwony grzyb workowy, owocujący wczesną wiosną na leżących gałęziach.

Zadania dydaktyczne:

- Odszukaj martwe drewno w pobliżu bajora i sprawdź, czy rosną na nim grzyby.
- Zastanów się, dlaczego martwe drewno jest ważne dla lasu.

► *By pójść dalej, musimy przejść przez (czasami zamkniętą) furtkę znajdującą się tuż za ścianą do treningu gry w tenisa. Możemy też wrócić do hali sportowej i stamtąd kontynuować spacer alejką równoległą do północnego ogrodzenia kompleksu obiektów sportowych.*

Przystanek 2 – w głębi lasu

Polska ma kilka podstawowych typów lasów liściastych: buczyny, dąbrowy, grądy, łęgi i olsy – każdy z nich wykształca się w innych warunkach wilgotnościowych i glebowych. Osobną grupę stanowią bory, czyli lasy z przewagą drzew iglastych.

Owocująca kokoryczka wielokwiatowa

W tej części Pszczelnika dominuje buk pospolity, rozpoznawalny po gładkiej, szarej korze – wyraźnie odmiennej od kory jodły, podobnej w kolorze, lecz znacznie bardziej chropowatej. Fragmenty buczyny na Górnym Śląsku należą dziś do rzadkości – podobne można spotkać jeszcze w rezerwatach Las Murkowski i Segiet.

Kowalik w charakterystycznej dla siebie pozie

Zadania dydaktyczne:

- Znajdź trzy drzewa o różnym typie kory i porównaj je dotykiem.
- Spróbuj rozpoznać buk po samej korze, bez patrzenia na liście.

Przystanek 3 – Buk ze zrostem

Pomnikowy buk ze zrostem

Charakterystycznym drzewem tego miejsca jest buk ze zrostem – dwa pnie wyrastające ze wspólnej podstawy. Podobny, choć innego gatunku, fenomen można zaobserwować przy dębie „Okiennik” w Parku Miejskim w Siemianowicach Śląskich.

Pomnikowy buk z charakterystyczną gałęzią

W pobliżu, na martwym drewnie, można natrafić na sromotnika bezwstydnego – grzyba o intensywnym, przykrym zapachu, który przyciąga muchy odpowiedzialne za rozsiewanie jego zarodników.

Z ptaków warto zwrócić uwagę na dzięcioła dużego – samce wyróżniają się czerwoną plamką na potylicy, a obie płci mają czerwone podogonie.

Dzięcioł duży (samiec)

Na leżących pniach i w ściółce można też spotkać przedstawicieli omarlicowatych – niewielkich, ciemno ubarwionych chrząszczy żywiących się rozkładającą się materią organiczną, a wieczorami, w cieplejszej porze roku, zobaczyć nastrosza lipowca – motyla nocnego, którego poczwarki zimują w ściółce lub spękaniach kory, a dorosłe osobniki latają tylko w czasie ciepłych letnich nocy.

Zadania dydaktyczne:

- Poszukaj na ściółce śladów żerowania owadów na drewnie.
- Nasłuchuj odgłosów dzięcioła – stukania w pień.

Przystanek 4 – dawne oczko wodne

W tym miejscu w przeszłości utrzymywało się niewielkie oczko wodne, w którym rosły czermień błotna i rzęśl, a nad wodą pojawiało się kropidło wodne z rodziny baldaszkowatych. Obecnie, wraz ze zmianą stosunków wodnych, zbiornik wypełnia się wodą jedynie okresowo, a wymienione gatunki nie są już tu spotykane.

Śródleśne oczko wodne

Gdy zbiornik wypełnia się wodą, staje się miejscem rozrodu komarów, których larwy rozwijają się w wodzie stojącej.

W runie, zwłaszcza wiosną, licznie występuje czosnek niedźwiedzi – gatunek objęty częściową ochroną gatunkową (jego zbiór jest możliwy wyłącznie za zgodą odpowiednich organów). Populacja w tym miejscu pochodzi z nasadzenia przeniesionego z Parku Górnik w Michałkowicach przez koło ekologiczne działające przy II Liceum Ogólnokształcącym.

Gil (samiec)

Obok czosnku niedźwiedziego rośnie marzanka wonna z rodziny marzanowatych, wydzielająca po ususzeniu charakterystyczny zapach kumaryny. Jej liście ułożone są okółkowo wokół łodygi – układ stosunkowo rzadko spotykany w polskiej florze.

Marzanka wonna

Zadania dydaktyczne:

- Powąchaj (nie zrywając!) liść marzanki wonnej.
- Znajdź miejsce dawnego oczka wodnego i zastanów się, jak zmienia się teren, gdy brakuje wody.

Przystanek 5 – ostatni odcinek trasy

Na tym odcinku ścieżki warto zwrócić uwagę na pióropusznik strusi – paproć o wyraźnie zróżnicowanych liściach: jałowych, płonnych liściach asymilacyjnych

oraz wzniesionych, brązowych liściach zarodnikonośnych, pojawiających się w środku kępy. Podobny dymorfizm liści wykazuje także inna polska paproć – podrzeń żebrowiec.

Pióropusznik strusi

W runie licznie występuje też kosmatka owłosiona z rodziny sitowatych, łatwo rozpoznawalna po miętko owłosionych liściach.

Kosmatka owłosiona

Zadania dydaktyczne:

- Odszukaj oba typy liści pióropusznika strusiego i porównaj ich kształt.
- Dotknij liścia kosmatki owłosionej – sprawdź, skąd wzięła się jej nazwa.

Sójka w kąpieli

Zakończenie trasy

Cała ścieżka liczy około 1,5 km, a jej pokonanie – wraz z zatrzymywaniem się na kolejnych przystankach – zajmuje zwykle 60–90 minut. Większość trasy prowadzi wzdłuż istniejących ścieżek rowerowych, co ułatwia orientację w terenie.

DOLINA BRYNICY

Obszar Chronionego Krajobrazu „Przełajka” – miniprzewodnik

Przełajka – dzielnica wyjątkowa

Przełajka to najbardziej odmienna pod względem położenia, kulturowo, a także przyrodniczo dzielnica Siemianowic. Jest to jedno z ostatnich miejsc, w samym centrum GOP-u, o wiejskim charakterze.

Ta najmocniej na północ wysunięta część miasta wciną się między sąsiednie Piekary Śląskie, Wojkowice, Czeladź i Będzin. Bliżej stąd do centrum Wojkowic czy do Grodzca (dzielnica Będzina) niż do centrum Siemianowic. Ma Przełajka swoje wyjątkowe cechy. Tylko tutaj przepływa, wyznaczając granice miasta, jedyna siemianowicka rzeka – Brynica. Biegnie tędy Szlak Husarii Polskiej. Jeden z dwu, zlokalizowanych tu cmentarzy, to miejsce pochówku ofiar epidemii cholery z I połowy XIX w. Miejsce to, wraz z pobliską kapliczką na tzw. Sośniej Górze, robi na przechodniach duże wrażenie.

Tylko tutaj były kiedyś prawdziwe rzeczne młyny, tylko tutaj, w mieście, kultywuje się tradycje stroju śląskiego. Nawet nazwy ulic są tutaj inne: Wiejska, Łąkowa, Żniwna, Rieczna, Rolna. Ciekawy jest nawet sam układ zabudowań – wyznaczony osią głównej drogi. Przełajka to też największy obszar upraw w Siemianowicach, tereny dawnych wyrobisk wapienia i niewielkie zbiorniki wodne towarzyszące korytu Brynicy.

Lokalizacja i dojazd

Dojazd w rejon Obszaru Chronionego Krajobrazu „Przełajka” umożliwiają wszystkie autobusy dojeżdżające do końcowej pętli w tej dzielnicy – linie 96, 196 i 664. Jednak ze względu na duże rozmiary obszaru wędrowkę po nim można rozpocząć od różnych miejsc. W zależności od wyboru początkowego miejsca spaceru skorzystać można też z innych przystanków przy ulicy Wiejskiej, np. przy sklepie Żabka (dawnym Ośrodku Zdrowia), przy kościele lub przystanku Przełajka Bukowa.

Charakterystyka obszaru

Oblicze przyrody tego fragmentu Siemianowic jawi się bardzo ciekawie. Obszar Chronionego Krajobrazu nazywa się tak jak dzielnica. Jako teren prawem chroniony został on ustanowiony decyzją władz miasta w 1996 r. Jest to największy powierzchniowo tego typu obiekt w Siemianowicach. Powierzchnią – 39,5 ha – przewyższa nawet najbardziej rozległy siemianowicki użytek ekologiczny,

Bażantarnię. OChK „Przełajka” to długi na ponad 3 kilometry i szeroki na 100–150 m pas łąk, pól i ugorów. Jego obrys wyznacza koryto Brynicy i – w dużej mierze – linia zabudowań ulicy Wiejskiej.

Roślinność łąk wilgotnych

To jedno z ostatnich w mieście miejsc, gdzie występują fragmenty wilgotnych łąk. Do typowych, częstych roślin tego terenu należą ostrożnie (polny, lancetowaty), złocień, popularne gatunki traw (kupkówka, tymotki, kostrzewy, wiechlina, rajgras), groszek bulwiasty, chaber driakiewnik, lepnica, fiołek polny, rumianek pospolity. W miejscach wilgotnych, czy wręcz podmokłych, pojawiają się rośliny rzadsze, mające tu czasem jedyne stanowisko w mieście. Są to: storczyk szerokolistny (od kilku lat nieobserwowany), kosaciec żółty, śláz zygmarek, bodziszek błotny, wełnianka wąskolistna, rdest wężownik, wiązówka błotna, skrzyp błotny i knieć błotna (kaczeńce). Brynica jest rzeką w obrębie Siemianowic uregulowaną – dlatego jej wały stały się siedliskiem dla traw, marchwi, bodziszaków łąkowych, wyk, przytuli pospolitej, bnieca białego. Rośnie tu też parę niewielkich robinii.

Rzeka Brynica

Sama rzeka jest silnie zanieczyszczona. W jej nurtach żyją larwy ochotek i rureczniki, wylawiane jako pokarm dla ryb akwariowych. Naprzeciw czeladzkiej kolonii Madera, w wodach Brynicy, rosną spore kępy rdestnic kilku gatunków, nieco przecząc ogólnie przyjętemu mniemaniu, iż rdestnice to bioindykatory świadczące o dużym stopniu czystości wody. Innym potwierdzeniem faktu polepszającej się czystości rzeki jest to, iż w jej wodach (na wysokości Siemianowic) pojawiają się ryby.

Roślinność miejsc suchych i piaszczystych

W suchych miejscach rośnie inny zestaw roślin: zawciąg pospolity, przymiotno ostre, firletka poszarpana, cieciorka pstra, rozchodnik ostry i wilczomlecz sosnka. Natomiast za kolejowym mostem, na wyraźnie piaszczystym podłożu, występują: jasioniec piaskowy, sałata kompasowa, goździk kropkowany, czarcikęsy i lnicza pospolita. W tym najbardziej południowym fragmencie doliny (w granicach miasta) łączy się Brynica ze swoim jedynym, siemianowickim dopływem – Rowem Michałkowickim. Jest tu niewielkie zalesienie z topolami chińskimi, osikami, kaliną i dzikim bzem czarnym oraz obetonowany zbiornik wodny. Ubogaca to, i tak sporą, różnorodność siedliskową całego siemianowickiego brzegu rzeki. Po drugiej stronie Rowu Michałkowickiego (po stronie czeladzkiej) znajduje się zbiornik wodny dopełniający mozaiki siedlisk tych okolic.

Fauna doliny

Zwierzęta łatwe tutaj do dostrzeżenia to przede wszystkim ptaki i owady. Ornitofaunę reprezentują wszystkie trzy gatunki jaskółek i jerzyki polujące nad wodą, pliszki żółte, sroki, pokląskwy, potrzosy, skowronki. Nad samą wodą, często na niej siadając, przebywają mewy śmieszki. Okoliczne pola i łąki są idealnym siedliskiem dla bażantów i stadek kuropatw. Jesienią i wiosną odwiedzają dolinę Brynicy rzadkie w GOP-ie ptaki środowisk wodnych, takie jak zimorodek czy czaple. Korzystają one z licznych stawów (np. tych po czeladzkiej stronie), przelatując do i z miejsc gniazdowania. Zimą na rzece pojawiają się liczne gatunki – kormorany i nieczęste ptaki blaszkodziobe, np. rożeńce czy bielaczki. Z owadów pospolite są tutaj pasikoniki zielone i inne szarańczaki. Świat motyli jest reprezentowany przez dukaciki, czerwonończyki, modraszki, bielinki, rusałki, karłatki. Wiosną na okolicznych brzozech i czeremchach masowo pojawia się zielony ryjkowiec-obryzg. Są też należące do pluskwiaków krasanki natrawki, polują na larwy motyli drapieżne wojsiłki. Dostyc rzadkim gościem jest podobny do trzmieli brzmik cicholot o ciemnych skrzydłach.

Warto tu dodać, że typ ochrony prawnej – obszar chronionego krajobrazu – jest najpopularniejszą formą ochrony stosowaną w Polsce. Jest nim objęte ponad 22% powierzchni naszego kraju.

Ścieżka przyrodnicza

Ścieżka jest dość długa. Łącznie od mostu do Wojkowic do ujścia Rowu Michałkowskiego wynosi 3,5 km. Cała ścieżka jest łatwo dostępna dla rowerów. Dobrze jest też uwzględnić aktualną pogodę – po deszczach w kilku miejscach tworzą się tu rozlewiska wody i bajora. Spacer można skrócić, schodząc do ul. Wiejskiej na wysokości ul. Rzecznej lub przy Żabce (dawna przychodnia).

Ścieżka ta ma kilka indywidualnych cech. Pierwsza to przyjemne wrażenie otwartej przestrzeni, jakie towarzyszy nam na całej jej długości. Widoczność (z koron wałów) wynosi nierzadko wiele kilometrów. Po drugie, trudno tu się zgubić – cały czas towarzyszy wędrowcowi rzeka, obrysowana wysokimi na ok. 3 metry wałami.

Przystanek I – most na Brynicy

Most na Brynicy

► Spacer rozpoczynamy od mostu przez Brynicę, którym prowadzi droga do Wojkowic (w lewo), Będzina i Czeladzi (w prawo). Warto na chwilę zatrzymać się na samym moście, ponieważ jest to dobry punkt widokowy.

W kierunku zachodnim widoczna jest z niego Brynicka trasa w całej okazałości. Widać stąd nawet zieloną kropkę położoną wśród pól – cmentarz morowy. W kierunku wschodnim widać ładny pejzaż z górą Św. Doroty w tle. Bliżej rozpościera się dolina rzeki – miejsca, którymi wiedzie szlak wędrówki niniejszej ścieżki przyrodniczej. Dostyc wyraźnie widać zbocza naturalnej doliny rzeki. Przyglądając się im możemy wyobrazić sobie nawet, jak i dokąd Brynica wylewała w czasie wiosennych roztopów i po długotrwałych deszczach.

Przed nami pierwsze z kilku prostoliniowych odcinków uregulowanej rynny rzeki. Rosną tu liczne wysokie byliny i inne rośliny: sadźce, trzcinniki, żmijowce, marchew, wilczomlec lancetowaty, kilka gatunków chabrow (driakiewnik, łąkowy) oraz turzyce, kosańce żółte i trzciny (w miejscach bardziej wilgotnych). W mniejszych ilościach występują kozibrody, przegorzany, śláz zygmarek, bodziszek błotny, kozłek lekarski. Na wałach rosną też rośliny drzewiaste: robinie, jeżyny, dziki bez czarny. Nad samą wodą dużo jest szczawiu lancetowatego (bardzo duży, o wielkich, do 1 m, liściach), tojeści pospolitej, trzciny, wrotycza, bylicy pospolitej.

Fauna tego odcinka to przede wszystkim ptaki i owady. W locie dobrze widoczne są wszystkie krajowe jaskółki. Dymówka ma najdłuższe sterówki w ogonie i brązową plamę na głowie, mniejsza oknówka ma białe „lusterko” na kuprze, a najrzadsza

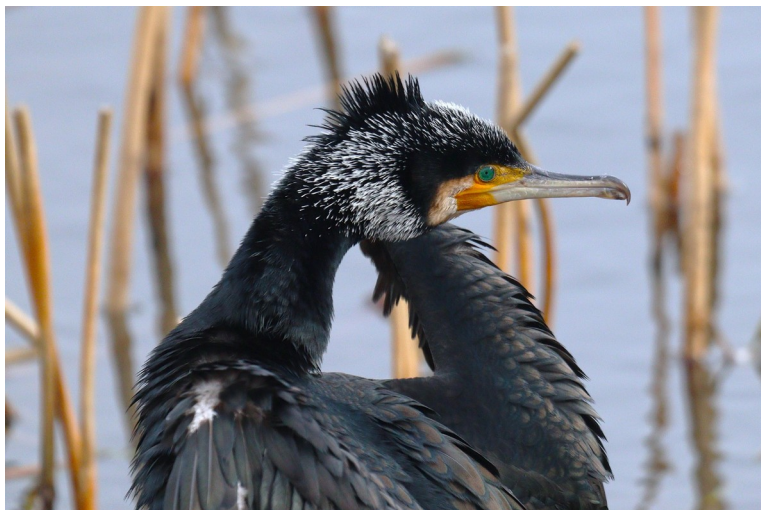
brzegówka jest nieco bura, z jaśniejszym spodem ciała podzielonym na dwa pola ciemniejszym „szalikiem”. Pełno tu też ptaków, które dla osób niewtajemniczonych też są jaskółkami – jerzyków. Jerzyk jest wyraźnie od jaskółek większy, szybciej lata, w ubarwieniu jest jednolicie ciemny i wydaje charakterystyczne świszczące dźwięki. Jerzyki – choć brzmi to niewiarygodnie – mogą latać, praktycznie bez odpoczynku, wiele tygodni. Z innych ptaków dość łatwo dojrzeć lub usłyszeć można skowronka, kukułkę, mewy śmieszki, sroki. Na pewno, w którymś momencie, wystraszą przechodnia zrywające się spod nóg do ucieczki bażanty, rzadziej kuropatwy. Wśród zarośli, nielicznie położonych na towarzyszących nam polach i łąkach, słychać pokłaskwy, klaskawki, potrzescze i potrzosy (bliskich krewniaków wróbla). Żeby dojrzeć tych niewielkich śpiewaków, trzeba dysponować dobrą lornetką i odrobiną cierpliwości.

Świat owadów reprezentują niestrudzenie koncertujące szarańczaki, z największym z nich – pasikonikiem zielonym. Sporo tu też motyli: dukacików czerwonych, modraszków, bielinków, karłaków.

➤ *Ścieżka cały czas wiedzie odcinkami o prostoliniowym przebiegu. W połowie długości drugiego z nich (ok. 400 m od mostu) do Brynicy wpada jedyny, na siemianowickim jej przebiegu, lewy dopływ – Wielonka. Żeby zobaczyć to miejsce, konieczne jest wejście na koronę wału. Ujście to wyznacza granicę między Wojkowicami a Będzinem.*

➤ *W ten sposób, wędrując i obserwując, dochodzimy do wielkiego zakola rzeki skręcającego w prawo. Brynica zakręca tutaj pod kątem prostym. Przed nami ponad 600 metrów kolejnej prościutkiej rynny.*

Począwszy od ujścia Wielonki, przez 1 kilometr mamy do czynienia z najszerszym siemianowickim fragmentem Brynicy. Jej wody płyną tu spokojnie i powoli. Na tym odcinku, zimą, kiedy zamarzają okoliczne stawy, chronią się tu bardzo ciekawe, nierzadko unikalne ptaki – kormorany, rożeńce, cyraneczki, świstuny, krakwy, głowienki, czernice, bielaczki, nurogęsi.

Kormoran

Bielaczek

Zadania dydaktyczne:

- Przy użyciu atlasów ptaków i z wykorzystaniem podanych wyżej krótkich opisów naucz się rozróżniać krajowe gatunki jaskółek.
- Jakie mogło być uzasadnienie uregulowania Brynicy? Spróbuj podać więcej niż jedną przyczynę.

- Jakie fakty (w tym przyrodnicze) mogą świadczyć o stanie czystości rzeki? Podaj jak najwięcej takich parametrów.
- Wyjaśnij termin bioindykacja.

Przystanek II – most dla pieszych

Na stokach obwałowań prowadzących do mostu dla pieszych (na wysokości Żabki, budynku dawnej przychodni) rosną chabry łąkowe i driakiewniki, różne gatunki dziewanny, bylice, starzec jakubek, wilczomlecze lancetowate, żmijowce, wrotycze oraz, w bardzo dużych ilościach, roślina o znaczeniu lekarskim (słysząc to w jej nazwie) – kozłek lekarski.

► Na początku tego kolejnego już prostego odcinka rzeki natrafiamy na duży płat maliny – na wale i po prawej stronie ścieżki.

Szeroki na około 100–200 m pas łąk, którym idziemy, oferuje miłośnikom przyrody sporo rzadkości. Występują tu rzadkości w skali miasta: krwawnice, rutewka wąskolistna czy kosmatka łąkowa.

Samiec pustulki, niewielkiego sokoła polującego w dolinie rzeki

► Przed nami, w odległości ok. 500 m, znajduje się dość solidny mostek dla pieszych i jednośladow. Łączy on siemianowicki i należący do Czeladzi brzeg rzeki.

W tym rejonie rosną: traganek szerokolistny, lepnica, szczotlica siwa, przytulie. Znajduje się tu mozaika siedlisk suchych i wilgotnych. Są tu doły z wybieranym piaskiem, wysypiska gruzu i śmieci, wilgotne rowy, fragmenty łąk. Niewysokie krzewy są wiosną używane przez samce pokląskwy jako swoiste areny popisów

śpiewaczych. Warto nieco powłóczyć się po tych miejscach, gdyż zawsze napotka się coś ciekawego.

Uszatka występująca w pobliżu mostu

► Kilkadziesiąt metrów przed mostem znajduje się wylot kolektora burzowego. Z mostku dobrze widać samą rzekę, jak i siadające na niej chętnie mewy śmieszki.

Przy brzegu w niektórych sezonach pojawiają się kępy rdestnicy grzebieniastej – rośliny z rodziny o wybitnie bioindykacyjnych właściwościach. Termin ten oznacza, iż obecność rdestnic świadczy o małym zanieczyszczeniu wody. Tutaj też w wodzie można zobaczyć cierniki – ryby, których samce mają ciekawe zachowania godowe i budują gniazda.

Widok z mostu dla pieszych, w nurcie widoczna rdestnica grzebieniasta

► W przypadku dużego zmęczenia uczestników lub też braku czasu, miejsce to nadaje się do zakończenia wycieczki. Do najbliższego przystanku autobusowego jest zaledwie ok. 150 metrów. Iść należy w kierunku widocznych zabudowań ulicy Wiejskiej.

Zadania dydaktyczne:

- Spróbuj wyjaśnić znaczenie kanalizacji w aglomeracjach miejskich. Jakie ścieki powinny trafiać do kolektora?
- Jakie znasz inne – oprócz rdestnic – organizmy wskaźnikowe (bioindykatory)?
- Dlaczego uregulowanie rzeki może źle wpływać na stan czystości jej wód oraz zdolność do samooczyszczania?

Przystanek III – pola

► Tuż za wspomnianym mostem miejsce łąk zajmuje solidne rozmiarami pole. Jest to jeden z nielicznych fragmentów OChK „Przełajka”, gdzie uprawy dochodzą do samej rzeki. Przez 200–300 metrów idziemy jego krawędzią i wychodzimy na kolejny fragment roślinności łąkowej.

Na dużych powierzchniach dominuje tu rdest wężownik i wiązówka błotna – szczególnie efektownie kwitnące wczesnym latem. Rośliny te, a także turzycza owłosiona, czyściec błotny i jaskier rozłogowy, zajmują wilgotne miejsca. Na siedliskach suchych rośnie inny zestaw roślin: zawciąg pospolity (spora rzadkość jak na warunki Siemianowic), przymiotno ostre, firletka poszarpana, cieciora pstra, rozchodnik ostry i wilczomlecz sosnka.

Dolina Brynicy na wysokości Klubu Jeździeckiego „Deresz”

Mniej więcej w połowie drogi między wspomnianym wcześniej mostem a drogą wiodącą wzdłuż nieistniejącej już linii kolejowej, blisko górnej krawędzi doliny rzeki (ok. 100 m od Brynicy), znajduje się niewielki fragment gruntu, gdzie warstwy wodonośne wychodzą na powierzchnię. Powoduje to powstanie ciekawego, wilgotnego siedliska.

Występują tu wełnianka wąskolistna, skrzyp błotny i knieć błotna (kaczeńce).

Kłosa zarodnikowe skrzypu błotnego

Najciekawszym gatunkiem był tu chroniony storczyk szerokolistny – roślina ta w Siemianowicach rośla tylko tu. Ten rzadki zestaw gatunków flory pozwala przypuszczać, jak niegdyś mogły wyglądać tzw. łąki wilgotne w dolinie naturalnej, nieuregulowanej rzeki. Dojść tu łatwiej od strony ulicy Brynickiej – dojście od strony rzeki jest utrudnione ze względu na powiększającą się sieć elektrycznych pastuchów. Urządzenia te grodzą powierzchnie, którymi zawiaduje Ludowy Klub Jeździecki „Deresz”.

Odcinek ten ma także swoją charakterystyczną faunę owadów, powiązaną niewątpliwie z rzadkim zestawem roślin. Występuje tu wiosną i latem dość licznie pluskwiak – krasanka natrawka, o czarno-czerwonym, oryginalnym ubarwieniu. Krasanka jest nieco spokrewniona ze słynnymi cykadami, wydającymi jedno z najgłośniejszych dźwięków w świecie owadów. Samce tego gatunku rzeczywiście długo, melodyjnie i wytrwale „śpiewają”. Robią to przy pomocy specjalnych „instrumentów”, tzw. narządów strydulacyjnych. Masowo występują tu też drapieżne wojsiłki, polujące na gąsienice motyli. Nieco przypominają one spore komary, ale samce mają na końcu odwłoka cęgowate narządy kopulacyjne. Te przydatki robią wrażenie podobne do zakończenia odwłoka skorpiona, chociaż ich przeznaczenie – jak wspomniano wyżej – jest zupełnie inne.

Sam rejon podmokłej łąki patrolują też gąsiorki – ptaki, które spiżarnię urządzą, nabijając owady na ciernie, kolce lub drut kolczasty. Występują tu też cierniówki i kapturki.

Zając

Zadania dydaktyczne:

- Dlaczego łąki wilgotne należą obecnie do takich rzadkich zbiorowisk roślinnych?
- Odnajdź w terenie i prawidłowo rozpoznaj wymienione gatunki roślin.
- Jakiemu celowi służą narządy znajdujące się na końcu ciała wojsiłki?
- Przy pomocy czerpaka lub zwykłej siatki złap kilka różnych gatunków owadów i spróbuj je zaklasyfikować do odpowiednich rzędów (chrząszcze, motyle, pluskwiaki, muchówki itp.). Jakie cechy charakterystyczne mają poszczególne rzędy? Owadom można się przyjrzeć, na moment zamykając je w słoiku – potem należy je wypuścić.

Przystanek IV – okolice ujścia Rowu Michałkowickiego

► Dochodzimy do nasypu nieistniejącej linii kolejowej. Jeżeli skróćmy ścieżkę w prawo, to po 300 metrach dojdziemy, wzdłuż tegoż nasypu (mamy go po lewej ręce), do zabudowań klubu jeździeckiego „Deresz”. Jeżeli natomiast przejdziemy na drugą stronę nasypu, znajdziemy się na obszarze, gdzie do Brynicy uchodzi Rów Michałkowicki. Miejsce to jest wykorzystywane przez jeźdźców ze wspomnianego klubu do jazdy w terenie.

Rów Michałkowicki (z lewej) oraz Brynica

W stajniach klubu bardzo chętnie gnieźdzą się jaskółki dymówki. Obszar o kształcie trapezu ma piaszczyste podłoże, co wpływa na roślinność tu występującą.

Zobaczmy tu jasiénca piaskowego, sałatę kompasową, goździka kropkowanego, lnicę pospolitą, driakiew i krwiściąg lekarski.

Jasieniec piaskowy

Jest tu także niewielkie zalesienie z topolami chińskimi, osikami, kaliną koralową i dzikim bzem czarnym.

W niewielkim, o obetonowanych brzegach (obecnie całkowicie zarośniętych) zbiorniku żyją larwy ochotek oraz rureczniki. Zbiornik ten regularnie zakwita – cała jego powierzchnia pokrywa się zielonym kożuchem rzęsy drobnej. Larwy ochotek żyją też masowo na wszystkich odcinkach Brynicy o mniej wartkim nurcie, czyli tam, gdzie muł osadza się na dnie koryta rzecznego w grubszych warstwach. Łowią je na pokarm dla ryb akwariowych specjalnie wyposażeni ludzie. Zbiornik ten wykorzystywany jest przez łabędzie (wyprowadzają tu lęgi), kokoszki, łyski, krzyżówki.

Kościenica wodna – roślina terenów podmokłych

Wiosną na okolicznych drzewach (brzozach i czeremchach) masowo pojawia się zielony ryjkowiec-obryzg (przedstawiciel rzędu chrząszczy). Z ptaków żyją tu kuropatwy (podobnie jak w całej dolinie Brynicy), sroki, pliszki żółte, bażanty. Bliskość wody (także stawów po stronie Czeladzi) powoduje, że rzadkim gościem jest tu zimorodek. We wspomnianych zbiornikach świetnie czują się kokoszki wodne, wyprowadzające systematycznie kolejne lęgi. Korytarz rzeki wykorzystują w czasie przelotów takie ptaki jak czaple.

Zadania dydaktyczne:

- Spróbuj podsumować, co decyduje o wyjątkowości przyrodniczej trasy, którą przeszedłeś, w skali miasta Siemianowice.

Zakończenie trasy

W tym miejscu kończymy naszą, liczącą ok. 3,5 km, wyprawę. Do najbliższego przystanku możemy dojść, wracając do klubu „Deresz”, a następnie ulicą Brynicką aż do Przełajki (jeszcze ok. 1,2 km). Cały spacer jest dość forsowny, ale rzeczywiście warty wysiłku. Dolina Brynicy jest inna o każdej porze roku i może swymi urokami zadowolić nawet wybrednego przyrodnika.

Broszura powstała w ramach projektu
„Przywracamy zielone ścieżki Siemianowic”
realizowanego przez Grupę Inicjatywną:
„Zielone Ścieżki”
(Grzegorz Mól, Beata Langa, Danuta Sobczyk)
w ramach konkursu
Śląskie Lokalnie

Siemianowice Śląskie, 2026

Opracowanie merytoryczne: **Adam Balon**

**Dziękujemy za wspólne odkrywanie
przyrody Siemianowic Śląskich!**

ISBN 978-83-978062-3-8

**KOMITET
DO SPRAW
POŻYTKU
PUBLICZNEGO**

Narodowy Instytut Wolności
Centrum Rozwoju Społeczności Obywatelskich

Program
Fundusz Inicjatyw
Obywatelskich
na lata 2021-2030
NOWEFIO

KLASTER
INNOWACJI
SPOŁECZNYCH